

- Araştırma Makalesi -

**ƒ KAMU GÖREVLİLERİNİN SORUŞTURMASINDA İZİN
KAYDI VE İLGİLİ ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHADI***

(*PERMISSION REQUIREMENT IN THE INVESTIGATION OF PUBLIC OFFICIALS
AND RELEVANT CONSTITUTIONAL COURT JURISPRUDENCE*)

O. Korkut Kanadoğlu
Uğur Uruşak*****

ÖZ

Bu çalışmada, soruşturma evresinde izin prosedürü işletilen ceza davalarına ilişkin olarak yaşam hakkı kapsamında devletin etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali iddiasıyla yapılan başvurularda, Anayasa Mahkemesi'nin çelişkili yaklaşımından yola çıkılarak, Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile getirilen izin sistemi ve bu çerçevede yapılan yargısal denetimin nasıl daha etkili ve güvenceli hâle getirilebileceği irdelenmiştir.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 22.09.2021 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 03.11.2021 tarihinde birinci hakem; 08.11.2021 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Prof. Dr., İstanbul Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku ABD. Öğretim Üyesi, osman.kanadoglu@okan.edu.tr, yazarın ORCID: 0000-0002-0499-5856.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ABD Öğretim Üyesi, ugururusak@klu.edu.tr, yazarın ORCID: 0000-0002-2078-4186.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmişlerdir.

Katkı Payı Oranı: Yarı yarıya (%50/%50)'dir.

Bu makaleye atıf için; Kanadoğlu, O. Korkut, Uruşak, Uğur, “Kamu Görevlilerinin Soruşturmasında İzin Kaydı ve İlgili Anayasa Mahkemesi İçtihadı”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 10, Sayı No.: 20, 2021, s. 441-458.

Anahtar Kelimeler: İzin, Soruşturma, Lüzumu Muhakeme, Yaşam Hakkı

ABSTRACT

The permission procedure in the investigation phase that is based on the lawsuit on the right to criminal cases in the criminal procedures, the conflicted approach of the Constitutional Court that is based on the conflicting approach of the Constitutional Court, and how the judicial audit made in this framework is carried out on the conflicting approach of public officials and how this approach will encounter the investigation to be enabled and secured will be examined in this study.

Keywords: *Permission, Investigation, Trail, Right to Life*

I. İzin Sistemi ve Anayasallığı

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlardan ötürü ceza mahkemelerinde yargılanmaları özel bir “usul”e bağlıdır. 4483 sayılı “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun”, bu alanın “genel kanunu” niteliğindedir.¹ 4483 sayılı Kanun ile getirilen izin sisteminin dayanağı Anayasa’dır (md. 129/6).² Ancak Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin hiçbirisinde

¹ 4483 sayılı Kanun’un genel sistematığı şöyledir: Savcılar, ilgili görevliler hakkında ihbar, şikâyet veya kendilerinin olayı doğrudan öğrenmelerini sağlayan bir veri dolaşımıyla ilgili makamdan soruşturma izni isterler (md. 4). İzin vermeye yetkili merciler, Kanun’da ayrıntılı olarak listelenmiştir (md. 3). İzin vermeye yetkili merci, suç işlendiğini doğrudan veya savcılık başvurusu üzerine öğrendikten sonra bir ön inceleme başlatır (md. 5/1). Yetkili merciin izin verme veya vermeme yönündeki kararının kaldırılması için on gün içinde ilgili kamu görevlisi, savcı ya da şikâyette bulunan kişinin yapacağı itiraz, Bölge İdare Mahkemesi veya Danıştay’ca kesin karara bağlanır (md. 9). Bkz. Kemal Berkarda, Bülent Tarhan and Fikret Toksöz, ‘Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verebilirlik’ TESEV İyi Yönetişim Raporları Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verilebilirlik, (TESEV Yayınları 2017) 16

² İlgili anayasal düzenleme şöyledir; “Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî merciin iznine bağlıdır.” 1924 ve 1961 Anayasalarında olmayan bu düzenleme, 1982 Anayasası’nın 129. maddesine Milli Güvenlik Konseyi tarafından eklenmiştir, bkz. Mustafa Avcı, ‘Memurların ve

benzer bir sistem bulunmamaktadır.³ çok tartışmalı bir konu olsa da teorik olarak pozitif - üstü, zamana bağlı olmaksızın geçerli, anayasa koyucu da bağlayan bir hukukun varlığını kabul edersek, burada anayasaya aykırı bir anayasa normundan da söz edebiliriz. Nitekim teorik olarak gerek Türk gerekse Alman Anayasa Mahkemeleri hukukun genel ilkelere anayasa üstü bir değer atfetmektedir.⁴ Demokratiklik ve hukuk devleti olma gibi ilkeleri, hukukun anayasa üstü genel ilkeleri arasında öncelikle sayabiliriz. Bu açıdan bu genel ilkelerin somut birer yansıması olan kuvvetler ayrılığı ve eşitlik ilkelerine aykırı⁵ olan bu yöndeki anayasal ve yasal düzenlemelerin kaldırılması uygun olacaktır.⁶

Anayasa Mahkemesi (AYM) ise ileri sürülen tüm eleştirilere karşın memurlar için getirilen özel yargılama usulü kapsamındaki izin sistemini, ilgili normun denetimi sonucunda Anayasa'nın 9. ve 140. maddelerine uygun bulmuştur.⁷ Bireysel başvuruya ilişkin verdiği bir kararda da AYM kamu görevlileri haklarında adli soruşturma yürütülmesinin belirli bir makamın iznine bağlanmasını, çekingen bir ifadeyle de olsa hukuk devleti ilkesine aykırı görmemiştir; “Özetlemek gerekirse

Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Üzerine Bir İnceleme' (2007) 13(3-4) EBYÜ-HFD <<https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/?p=1044>> erişim tarihi: 20.09.2021

³ Serdar İğdeler and Yusuf Suntay, ‘Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanması hakkındaki kanun uygulaması’(2000) 72 (426) Türk İdare Dergisi 1, 1

⁴ E. 1963/166, K. 1964/76, Kt. 22.12.1964; BVerfGE 1, 14, 32, Alman doktrininde yazılı olmayan bu tür pozitif hukuku aşan ilkeleri, ölçü norm olarak “Anayasa” kavramı içinde görenler olmakla beraber doktrindeki görüşlerin çoğunluğu, orijinal anayasa hükümlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından pozitif ilkeleri aşan ilkelerin ölçü norm olarak kullanılarak denetlenmesine karşıdır, bkz. Osman Korkut Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, (1st edn Beta Basım Yayım 2004) 126-127

⁵ “Yargılamanın gereksizliğine ya da gerekliliğine karar vermek, bir yargısal iştir.” Bu nedenle özel yargılama usulü tabi hâkim ilkesine aykırı olduğu gibi memurlar için de bir ayrıcalıktır, bkz. Uğur Mumcu, ‘Türk Hukukunda Memurların Yargılanması’, (1971) 28 (1) AÜHFD <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637689> erişim tarihi: 22 Eylül 2021; Ayrıca bkz. İlyas şahin, ‘4483 Sayılı Kanunda Öngörülen Ön İnceleme Görevlisinin Yetkileri ve Bu erevede İzin Sisteminin Gerekliliği Hakkında Değerlendirme’, (2015) 19 (3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 249, 256

⁶ Örneğin Fransa’da memurlara ilişkin özel yargılama usulü, 19.9.1870 tarihli kararnayla kaldırılmıştır, bkz. etin Özek, ‘Türk Hukukunda Memurların Muhakemesi’, (1961) 25 (14) 34, 35

⁷ Anayasa Mahkemesi 26/11, 27.2.1992

kamu görevlilerinin görevlerini devlet adına ifa etmeleri ve görevlerinin ifası ile ortaya çıkan birtakım durumlarla bağlantılı olarak sık sık şikâyet edilme ve soruşturma tehdidi altına olma riski ile karşı karşıya olmaları nedeniyle haklarında adli soruşturma yürütülmesinin belirli bir makamın iznine bağlanması, hukuk devletinde makul görülebilir.”⁸

II. Soruşturma İzni Kapsamında Yapılan Ön İncelemenin Hukuksal Niteliği

Soruşturma izni kapsamında yapılan ön inceleme, yetkili idari merciler tarafından gerçekleştirilen ve sonucunda kamu görevlisi hakkında ceza soruşturması açılmasına gerek olup olmadığına (dair) karara varmak üzere yürütülen idari bir incelemedir.⁹ AYM tarafından yapılan bu nitelendirme, ceza yargılamasına hâkim olan ilke ve esaslarla örtüşmediği (1) gibi makul sürede yargılanma hakkı bağlamında bireysel başvuru sonucunda verdiği kararlarla da çelişmektedir (2).

Bu kapsamda yapılan ön incelemenin hukuksal niteliğine ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), idari makamlar tarafından yürütülen bu soruşturmanın bağımsız bir makam tarafından yürütülen bir soruşturma olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir.¹⁰ Buna karşılık AYM, Anayasa’dan kaynaklı zorunluluk karşısında, AİHM’nin bu açık ve net yorumunu yumuşatma eğilimindedir (3).

1. Soruşturmanın Kapsamı

Ceza yargılaması; iddia, savunma ve karar aşamalarından oluşan kolektif bir faaliyettir. Bu faaliyet suç şüphesinin öğrenilmesi ile başla-

⁸ Anayasa Mahkemesi 2013/7907, 21.4.2016 Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi 2014/3944, 1.2.2018, ve 2017/37237, 17.3.2021

⁹ “Bu incelemede isnat edilen suç konusu eylemin gerçekliği genel hatları ile kapsam ve niteliği, çerçevesi, delillerinin neler olduğu gibi hususlar araştırılır. Amaç, suçun varlığına ilişkin iddianın ve maddi olayın durumunun ilgili hakkında yargılama yapılmak üzere soruşturma açılmasını gerektirecek nitelikte olup olmadığı konusunda takdir kullanmayı sağlayabilecek bir araştırma yapılmasıdır”, Anayasa Mahkemesi 2014/3944, 1.2.2018

¹⁰ Bkz. Güleç/Türkiye, B. No: 21593/93, 27.07.1998; Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye [BD], B. No: 24014/05, 14.04.2015, §§ 221-234; Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye, B. No: 20347/07, 05/07/2016, § 79.

yıp son kararın kesinleşip yargı hâline gelmesi ile son bulur.¹¹ Bu çerçevede soruşturma evresinin de ceza yargılaması faaliyeti olduğuna kuşku bulunmamaktadır. Zira soruşturma evresinde; iddia, savunma ve karar faaliyetleri kolektif olarak mevcuttur. Bu evrede suç isnat etmek ve ceza davası açılması için mahkemeye iddianamenin sunulması; iddia faaliyeti, savunmanın karşı tezlerini ileri sürmesi ise savunma faaliyetidir. Kovuşturmaya yer olmadığı veya iddianamenin kabulü veya kabul edilmemesi ise karar verme faaliyetidir.¹² Hâkimin verdiği iddianamenin kabul edilmemesi veya edilmesi kararı yargı niteliğinde olunca, bu kararları hazırlayan kararların da yargılama kararları olduğundan kuşku duyulmaması gerekir.¹³

Bunun böyle olduğunu ceza yargılamasının tarihsel gelişim süreci de doğrulamaktadır. Eskiden yargılama tek aşama olarak kovuşturma aşamasından oluşmaktaydı. Sonradan iř yükünün artması ve bu aşamada yapılan faaliyetlerin daha iyi, daha çabuk ve daha güvenceli yapılabilmesine yönelik olarak, iddiaların bir hâkim tarafından araştırılmasından sonra kovuşturma aşamasına geçilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece ceza yargılamasına, hâkim tarafından gerçekleştirilen ve yeni bir aşama eklenmiştir. Bu yeni aşamaya ilk zamanlar sadece soruşturma denilmiş ve artık son aşama hâline gelmiş olan eski faaliyetlere yargılama denilmeye devam olunmuştur. Ancak her iki aşamanın da yargılama olduğu anlaşılınca, birinci ve ikinci aşamaların ayrı ayrı adlandırılması gerekmiş, birinci aşamaya ön soruşturma, ikinci aşamaya son soruşturma denilmiştir. Zaman içinde sorgu hâkimlerince yapılan ilk soruşturmanın da yetmemesi üzerine dâva açılmadan önce bir hazırlık soruşturması yapılmasına gerek duyulmuştur. Böylece ön soruşturma; ilk soruşturma ve hazırlık soruşturması şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bu iki aşamayı da kapsayan ön soruşturmanın hedefi, kendisinden sonra gelen son soruşturmayı hazırlamak; onun daha iyi, daha çabuk, daha güvenceli yapılabilmesini sağlamaktır. İşlevi ise delilleri toplamak, isnadı açıkça belirtmek ve koruma tedbirleri almaktır. 1985 yılında yapılan değişiklikle ilk soruş-

¹¹ Ahmet Gökçen, Murat Balcı, Kerim akır and Mehmet Emin Alaşahin, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (5th edn, Adalet Yayınevi 2021) 67

¹² Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, (9th end, Beta Basım Yayım 1989) ř 412; etin Özek, ‘Memurin ‘‘Muhakemat Kanunu İle İlgili Bir Anayasa Mahkemesi Kararının İncelenmesi’’ (1966) 33 (1-2) 363, 386-387

¹³ Kunter, (n 12) ř 412

turma bütünü ile kaldırılmış ve ne yazık ki ceza yargılamasının güvenceleri ve yargılama şeması zayıflamıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile de ceza yargılamasının aşamaları, soruşturma ve kovuşturma olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile idari makamlara verilen soruşturma ve özellikle sonuç çıkarma görevi, eski Ceza Muhakemesi Kanunumuzdaki ilk soruşturmaya benzediğinden, ön incelemeyi yapan soruşturmacılar, 1985 yılına kadar sorgu hâkimi, bugün hazırlık soruşturmasını yapan savcı konumundadırlar.¹⁵ Savcıdan farkları, yaptıkları soruşturmadan sonuç çıkaramamaları, yani işin mahkeme önüne götürülüp götürülmemesi konusunda bir karar verememeleridir. Soruşturmacıların yaptıkları işlemler, önceki uygulamada sorgu hâkimlerinin yaptıkları ilk soruşturma işlemlerinden farksız olması da bu etkinliğin yargılama niteliğinde olduğunu teyit etmektedir.¹⁶ Nitekim Yargıtay'ın da bunu kabul eden kararları bulunmaktadır.¹⁷

¹⁴ Ceza yargılamasının tarihi gelişimi için bkz. Nur Centel and Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (19th edn, Beta Basım Yayım Dağıtım 2020) 17; Nurullah Kunter and Feridun Yenisey, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku İkinci Kitap Ceza Muhakemesinin Yürüyüşü* (1st edn, Beta Basım Yayım Dağıtım 2003) §406 vd.; Öztekin Tosun, *Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Muhakemenin Yürüyüşü II* (2nd edn, İÜHFY 1976) 6; Burhan Caner Hacıoğlu, *Türk Hukukunda Olan ve Olması Gereken Ön Soruşturma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 1990) 4

¹⁵ Aynı yönde bkz. Ali Akyıldız, 'Memur Yargılamasında İdari Süreç' (2001) 5 (2), <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789883>> erişim tarihi: 20.09.2021

¹⁶ Özek, (n 12) 386-387. Yargılama hukukuna ilişkin tarihsel bu gelişmeler ışığında soruşturma yapılmasının muhakeme şartı olan izin niteliğinde olmadığına da belirtilmesi gerekir. İzin, iddia makamının sorması üzerine, bir diğer devlet makamınca somut olayda dava açılmasında kamu yararı (maslahata uygunluk) görüldüğünde, belli suçlar bakımından kanunun koymuş olduğu engelin kaldırılmasıdır. İzin tam serbest değerlendirme yetkisine dayanan idari bir işlem olup, ceza dâvasının açılmasındaki zorunluluk ilkesini yumuşatan bir çaredir. İzin veya muvafakat şartı, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a göre verilen soruşturma izni (lüzum-u muhakeme) kararı ile karıştırılmamalıdır. İznin söz konusu olabilmesi için, dava açılması bakımından konmuş bir engel olmalı ve izin bu engeli kaldırmalıdır. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a göre verilmesi gereken soruşturma izni (lüzumu muhakeme) kararı için hatalı olarak izin terimi kullanılmış olsa da daha önce ilk soruşturma niteliğinde bir soruşturma yapılmış olduğundan izin niteliğinde olmadığı gibi muhakemenin daha ileri

AYM ise öteden beri dar ve şekli bir çerçeve içinde kalarak ceza muhakemesi hukukundaki gelişmelerini göz önünde bulundurmaksızın, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca idari makamlarca yapılan soruşturmaları bir yargılama faaliyeti olarak kabul etmemiştir.¹⁸

2. AYM'nin Çelişkili İçtihadı

Ceza davalarına ilişkin olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurularda AYM, ceza yargılamasının aşamalarını geniş yorumlamaktadır. Nitekim AYM'ye göre; "Ceza yargılamasının süresi tespit edilirken sürenin başlangıç tarihi olarak bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirildiği veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi birtakım tedbirlerin uygulandığı tarih; sürenin sona erdiği tarih olarak suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa

aşamalara geçmesini sağlayan muhakeme içi bir karar olduğundan muhakeme şartı da değildir. Bkz. Kunter, (n 12) ř 50-54.

¹⁷ Yargıtay, Memurun Muhakematına göre soruşturma yapan ve karar veren organların idari yargı organları olduğunu belirtmiştir. Yargıtay CG: 64/69 24.9.1962; Temyiz Mahkemesi 1 CD 1135/1937 11.5.1937 kararında da Memurun Muhakemat Kanununa göre yapılan tahkikatın ilk tahkikat niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

¹⁸ Anayasa Mahkemesi 18/53 11.1.1965; Nitekim AYM, 1961 Anayasası'nın 7. maddesini (1982 Anayasası md. 9) dar ve şekli anlamda yorumlayarak memur hakkında yapılan ilk soruşturmayı, yargı (mahkeme) faaliyeti olarak görmemiştir (Anayasa Mahkemesi 14/36 14.11.1967). AYM'ye göre ilk soruşturmanın hâkimlerce yapılması konusunda Anayasa hükmü olmadığı için idare tarafından ilk soruşturma yapabilecektir. Yine AYM'ye göre; "Kendisine memuriyetle ilgili suç isnat edilen her memurun, hemen adliyeye sevk edilmesi hem memurları tedirgin ederek hizmeti aksatır hem de hizmetin yürütülüşü üzerinde bir takım haksız şüphelere yol açabilir. Bu çeşit iddiaların önce kamu hizmetinin gereklerini ve memurluk psikolojisini iyi bilen kimselerin süzgecinden geçirilmesi ve ortada kovuşturmaya değer bir eylem kalırsa, o zaman işin mahkemenin eline bırakılması, kamu hizmetinin yararına bir tedbirdir ve kanunun sağladığı da budur." (Anayasa Mahkemesi 14/35 26.9.1968). AYM aynı içtihadı bugün de sürdürmektedir; "Ön inceleme, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri iddia olunan bir suç konusunun soruşturulması kapsamında yetkili idari merciler tarafından gerçekleştirilen ve sonucunda idari veya adli yönden işlem yapılması için soruşturma açılmasına gerek olup olmadığı biçiminde bir karara varmak üzere yürütölen idari bir incelemedir.", Anayasa Mahkemesi, 2017/37237, 17.3.2021

Mahkemesinin makul süre şikâyetiyle ilgili kararını verdiği tarih esas alınır.”¹⁹

AİHM’nin içtihadı da aynı doğrultudadır; “Ceza yargılamasında makul süre bir kişiye suç isnat edilmesiyle, suç isnadı da kişinin bir suç işlediği iddiasının yetkili makamlarca kişiye resmen bildirilmesiyle başlar.”²⁰

Bu içtihadı bağli kalındığında, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca idari makamlarca yapılan soruşturmalarla ilgili kamu görevlisine suç isnadı bildirildiğine göre, bu faaliyet ceza yargılamasının kapsamına dahildir. Bu sonuç, AYM içtihadındaki çelişkiyi açıkça göstermektedir.

3. İdari Makamlar Tarafından Yürütölen Soruşturmanın Bağımsız Olmaması

AİHM, başvuruculara karşı fiziki güç kullanan kolluk görevlileri hakkında soruşturma izni verilmemesine ilişkin şikâyeti incelediği kararlarında, 4483 sayılı Kanun’un 2. maddesi uyarınca soruşturma konusu fiilin soruşturma izni gereken bir suç olmadığına işaret edip daha önceki içtihatlarına da atıf yaparak idari makamlar tarafından yürütölen soruşturmayı, bağımsız bir makam tarafından yürütölen bir soruşturma olarak nitelendirmemiştir.²¹

Gerçekten de idari makamlar tarafından yürütölen soruşturmanın bir muhakeme işlemi olduğu kabul edilince, muhakemenin güvenilirliğinin sağlanabilmesi; muhakeme kurumlarının özerkliğini ve muhakeme işlemlerini gerçekleştiren kimselerin tarafsızlık ve bağımsızlıklarını gerektirir.²² Bağımsızlık ve tarafsızlığa ilişkin ilke ve kurumların yalnızca

¹⁹ Anayasa Mahkemesi, 2012/625, 9.1.2014; Anayasa Mahkemesi, 2014/12089, 24.11.2016; Anayasa Mahkemesi, 2018/24593, 17.6.2020

²⁰ Ilgar Mammadov (2)/Azerbaycan, B. No: 919/15, 16/11/2017, § 170.

²¹ İşeri ve diğerleri/Türkiye, B. No: 29283/07, 9/10/2012, § 42. Benzer yöndeki bir başka karar için bkz. Karahan/Türkiye, B. No: 11117/07, 25/3/2014, § 45.

²² AİHS’nin 5. maddesinin 3. fıkrasında, yakalanan sanığın hakları arasında “hemen bir hâkim veya adli görevi yapmaya kanunen mezun kılınmış diğer bir memur huzuruna çıkarılma” hakkından söz edilmiştir. AİHM bu maddeyi yorumlarken, savcüyı adli görevi yapmaya kanunen mezun kılınmış diğer kişilerden saymış ve “kanunun, kendisine verdiği adli görevin gerekli kıldığı güvencelere sahip olmak (bağımsız olmak, emir almamak) kaydıyla” hâkimin dışındaki kişilerin de adli görev yapmaya mezun

mevzuatta yer alması yeterli olmayıp hem hukuki hem de fiili olarak sağlanması gerekir.²³ Buna karşılık yargılama işlemi gerçekleştiren idari makamların bağımsızlığına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Üstelik bu makamların hem siyasi otoriteden hem de diğer kişilerden gelecek baskıya, engellemeye, tacize, yolsuz müdahaleye veya haksız olarak hukuki, cezai veya başka bir sorumluluk iddiasına maruz kalmadan güvenceli bir biçimde görevlerini yapabilmelerini sağlayacak hukuki ve fiili koşulların sağlanması, yapılan faaliyetin niteliği gereği de mümkün değildir.²⁴

Öte yandan Cumhuriyet savcılarını, söz konusu kanun kapsamına giren suçları öğendiğinde acele toplanması gerekli ve kaybolma ihtimali bulunan delilleri tespitle yetinmekte ve hakkında ihbar veya şikâyette bulunulan memur veya diğer kamu görevlisinin ifadesine bile başvurmaksızın soruşturma izni istemesi gerekliliği, bu süreçte savcılarını etkisiz hâle getirebilmektedir.²⁵

İftira ve şikâyete karşı her bireyin korunmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Kamu görevlileri de hiçbir zaman diğer bireylere göre daha çok ko-

diğer memurlar arasında değerlendirilebileceğini belirtmiştir, bkz. Burçin Güngör, Memurlar İçin zel Yargılama Usulü: Güvence Ayrıcalık Bağlamında Bir özmlenme (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 199-202

²³ Gülşah Kurt, Cezasızlık Sorunu: Soruşturma Süreci, (1st edn, Hakikat Adalet ve Hafıza alışmaları Derneği Yayınları 2014) 4

²⁴ AİHM, daha önceki birçok davada belirttiği gibi, ile idare kurulları tarafından yapılan soruşturmaların, güvenlik glerinden sorumlu olan kaymakamların başkanlığında gerçekleştirilmesi ve söz konusu davada tutumu soruşturulan kişilerin güvenlik gleri olması nedeniyle bağımsız olarak nitelendirilemeyeceklerini hatırlatır. Ayrıca, söz konusu soruşturmalar, genellikle, hiyerarşik olarak söz konusu olaylarla ilişkili birimlere bağlı olan güvenlik gleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Kurnaz ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 36672/97). Bu durumda, AİHM; gerek hakkında soruşturma yapılan memurun, gerekse soruşturma yapan kişilerin, soruşturulan olaylarla ilişkili birimlerin çalışanı olduklarını, yapılan soruşturma sonucunda yargılama izni konusunda karar veren merciin de soruşturmaya tabi memurun görev yaptığı kurumdan sorumlu bir yönetici olduğunu belirtmiş ve bu nedenle de soruşturmanın bağımsız olarak yapılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, AİHM, zel yargılama usulü sürecinde memur hakkında bağımsız bir soruşturma süreci yürütülmemesi suretiyle ayrıcalık sağlanmasını doğru bulmamaktadır, bkz. Güngör (n 22) 199-202

²⁵ Kurt (n 23) 55

rumayı gerektirir durumda değildirler.²⁶ Bir an olsun bunun aksi düşünülse ve kamu hizmetlerinin sürekli, düzenli ve kamu yararını gerçekleştirecek şekilde işleyebilmesinin memurların güvence içinde hareket etmesine bağlı olduğu ileri sürülerek, ayrı soruşturma usulü uygulanmasının gerekli olduğu savunulsa dahi uygulamada bunun bir ayrıcalığa dönüştüğü ve kamu görevlilerinin hesap verebilirliğini ortadan kaldırarak güvencesizliğe sebep olduğu görülmektedir.²⁷ Özellikle yeni Ceza Kanunu ile kamu görevi-kamu hizmeti, memur-sözleşmeli personel-geçici personel ayrımının bir tarafa bırakıldığı, istihdamın değil, kişinin icra ettiği fonksiyonun esas alındığı²⁸, herhangi bir kamusal faaliyetin icrasına, kamu hukuku usulüne göre iştirak eden herkesin kamu görevlisi sayıldığı ve izin sistemine tabi olduğu²⁹ göz önüne alındığında, ceza hukuku bakımından izin sistemine tabi olan kişilerin kapsamının ne denli genişlediği de ortadadır.

Buna karşılık ön incelemeyi yürüten kişinin fail ile mesleki, hiyerarşik ve kişisel ilişkilerinin bulunması, bazen suça katılmış olması, delillerin toplanması ve muhafazası konusunda ciddi suiistimal ve eksikliklere, delillerin karartılması gibi uygulamalara kapı açmaktadır.³⁰ Öyle ki ifade verenler üzerinde baskı kurularak, ifadelerini manipüle etme, aleyhte olan delilleri karartma ya da gizleme gibi hukuka aykırı yöntem-

²⁶ Özek (n 6) 82. Ayrıca bkz. Nurullah Kunter, ‘Memurun Muhakematı Kanunu ve Tenkidi II’, (1954) 24 (282) Siyasi İlimler Mecmuası 191, 192

²⁷ Kurt (n 23) 6

²⁸ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen and Caner Yenidünya, Ceza Hukuku Özel Hükümler (7th edn. Turhan Kitabevi 2006) 557; İzzet Özgenç, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi Genel Hükümler (3th edn. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı 2006) 97-107; Ersan Şen, Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu 1. Cilt (1st edn. Vedat Kitapçılık 2006) 22-25

²⁹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem and Murat Önok, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, (18th edn, Seçkin Yayıncılık 2020) 1220; Mehmet Emin Artuk and Ahmet Gökçen, Ceza Hukuku Özel Hükümler, (19th edn, Seçkin Yayıncılık 2021) 560

³⁰ Berkarda’nın renkli ifadesiyle; “Kanuna aykırı hatta “konusu suç olan” emri veren bir amir, o aşamada olayın unsurlarını savcıdan daha fazla da biliyorken, henüz yalnızca emri(ni) uygulamış hiyerarşik astı “radara yakalanmışken”, ileride kendi cezai sorumluluğunu da gündeme getirebilecek yargılama iznini verir mi, vermez mi? İngilizceden ödünç alırsak, bu olasılıktaki “conflict of interest” (=çıkar çatışması) apaçıktır.”, Berkarda, Tarhan and Toksöz (n 1) 17

lerle soruşturma surecine müdahale edildiği örneklere rastlamak mmkndr.³¹ Bu da soruşturmanın bağımsız ve tarafsızlığına gölge düşürmektedir.³²

Nitekim AİHM'e göre soruşturmanın bağımsız olup olmadığıyla ilgili incelemede, soruşturmacıların potansiyel şüpheliler olması veya hakkında soruşturma yapılan kişilerin iř arkadaşı olmaları, potansiyel şphelilerle hiyerarşik ilişki içinde olmaları veya soruşturma makamlarının olayı aydınlatmak ve varsa sorumluları gerektiğinde cezalandırmak için bazı tedbirleri almamaları, şüphelilerin ifadelerini gerektiğinden fazla önemsemeleri, gerekli olduğu hâlde soruşturmada bazı olasılıkları araştırmamaları veya aşırı eylemsizlik içinde olmaları gibi birçok unsur dikkate alınmalıdır. AİHM, ayrıca Sözleşme'nin 2. maddesinin soruşturma yapmaya yetkili kişilerin veya mercilerin mutlak bağımsızlık sahibi olmalarını gerektirmediğini ancak sorumlu tutulmaları olası kişilerden veya yapılardan yeterince bağımsız olmalarını gerektirdiğini ve olaydaki bağımsızlık düzeyinin yeterliliğinin kendisine özgü koşulları dikkate alınarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.³³

Tüm bu sakıncalarına rağmen AYM, Anayasa'nın 129. maddesinin altıncı fıkrasına atıf yaparak, kamu görevlilerinin görevlerini devlet adına ifa etmeleri ve görevlerinin ifası ile ortaya çıkan birtakım durumlarla bağlantılı olarak sık sık şıkyet edilme ve soruşturma tehdidi altında olma riski ile karşı karşıya olmaları nedeniyle haklarında adli soruşturma yürütülmesinin belirli bir makamın iznine bağlanmasını, bir hukuk devletinde makul grlebilmif³⁴ olsa da Anayasa'nın btnlğu ilkesi çerçevesinde, etkili soruşturma yükümlülüğünü ve kamu görevlilerinin soruşturulmasının izin şartına bağlı olmasını düzenleyen kuralların birbiriyle uyumlu bir şekilde yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.³⁵

³¹ Kurt, (n 23) 5

³² Kurt, (n 23) 10

³³ Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye [BD], B. No: 24014/05, 14/4/2015, ř 222-223 Aslakhanova ve Diğerleri/Rusya, B. No: 2944/06, 18.12.2012, ř 235 Yine AİHM'ye göre, somut olayda savcı şüpheli sağlık personelinin suç işlemiş olabileceklerini kabul ettiği hâlde, idari makamların soruşturma izni vermemeleri nedeniyle bebeğe tıbbi tedavide bulunmayan sağlık görevlileri aleyhine ceza davası açılmaması, yaşama hakkı bakımından bir sorun oluşturmaktadır, Asiye Genç/Türkiye, B. No: 24109/07, 27.01.2015, řř 83-86.

³⁴ Anayasa Mahkemesi, 2013/7907, 21.4.2016

³⁵ Anayasa Mahkemesi, 2013/7907, 21.4.2016

Yine AYM'ye göre; inceleme sonucunda soruşturma izni verilmemesi işlemine karşı yapılan itirazları değerlendirecek idari yargı organları, bu prosedürün ceza yargılamasının işleyişini geciktirecek ve soruşturmanın etkili şekilde yürütülmesine engel olacak şekilde uygulanmasına ya da kamu görevlilerinin ceza soruşturmasından muaf tutulduğu izlenimi oluşmasına izin vermeyecek şekilde yapılmasına özen gösterilmelidir.³⁶

Fakat uygulamada, Kanun'da öngörülen süreler ve itiraz ya da idari yargıya başvurulması ihtimalleri birlikte değerlendirildiğinde, izin sisteminin özellikle “itiraz incelemesinin özel bir süreyle kayıtlanmaması” nedeniyle kamu görevlileri hakkındaki yargı sürecini uzatan bir etkisi bulunduğu görülmektedir.³⁷ Sürelere bire bir uyulduğu durumlarda dahi soruşturmaya başlanması zaman almakta, zamanaşımı süresinin dolma riski doğmaktadır.³⁸ Böylelikle güvence olarak getirilen; ancak süreç içinde ağır insan hakları ihlalleri yönünden kimi kamu görevlileri için özel koruma alanları oluşturan bu sistemin bizatihi kendisi cezazsızlık aracı hâline dönüşebilmektedir.³⁹

Üstelik sistem içindeki “kamu görevlisi”, “görev sebebiyle işlenen suç” gibi kavramlar yönünden teoride ve yargı kararlarındaki tartışma da sürmektedir.⁴⁰ Bununla birlikte belirtmek gerekir ki AYM, soruşturma makamınca izne tabi olan ve olmayan suçlar bakımından bir ayırım getirerek, izne tabi olmayan suçların soruşturulması için izin prosedürünün işletilmesi ve bu nedenle sorumluluğu bulunan kişiler hakkında soruş-

³⁶ Anayasa Mahkemesi 2014/3944, 1.2.2018

³⁷ Tolga Şirin, ‘Türkiye’de Cezazsızlık Sorunu ve Anayasa Mahkemesi’, (2021) 21 (Özel) D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, 1577, 1583 ve 1588

³⁸ Kurt, (n 23) 7

³⁹ Bülent Tarhan, ‘Ceza Usul Hukuku Açısından Türkiye’de ve Dünyada Hesap Verilebilirlik ve Cezazsızlık Boyutuyla Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları’ TESEV İyi Yönetişim Raporları Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verilebilirlik, (TESEV Yayınları 2017) 36

⁴⁰ (...)4483 sayılı Kanunun birinci maddesinde geçen ‘görevi sebebiyle işlenen suç’ kavramının, memuriyet ve kamu görevinden doğan, görev ile bağlantılı ve görevden yararlanılarak işlenebilen, diğer bir ifadeyle failin memur veya kamu görevlisi olmasının suç tipinde kurucu unsur olarak öngörüldüğü ya da bu sıfatın ağırlaştırıcı hâl sayıldığı suçlarla sınırlı olduğunun kabulü (gerekir.) Yargıtay CGK, 120/291, 27.05.2014

turma yapılmamasını, başlı başına kötü muamele yasağının ve etkili so- ruşturma yükümlülüğünün ihlali olarak nitelendirmektedir.⁴¹

III. Tüketilmesi Gerekli Yargı Yolları

Özellikle yaşam hakkı⁴² ve kötü muamele yasađı⁴³ kapsamındaki şikyetlere yönelik bireysel başvurularda AYM, tüketilmesi gereken başvuru yollarına ilişkin içtihadını değiştirmiştir. İlk içtihadına göre AYM, ceza so- ruşturması aşamasında izin istenmesi yöntemi benimsen- miş ve izin verilmemesi nedeniyle so- ruşturma yapılmamış veya so- ruşturmaya devam edilmemişse, başvuru süresinin, izin verilmemesi kararı- nı itirazen değerlendiren idari yargı makamlarının kararlarının ğrenil- mesiyle başlayacağını kabul etmekteydi.⁴⁴ Böylelikle AYM, so- ruşturul- ması izne bağlı olan veya olmayan suçlar bakımından ayırım yapmaksızın izin prosedürünün işletildiği tüm hllerde nihai kararların bölge idare mahkemeleri/Danıştay tarafından verilen kesin nitelikteki ret kararları olduğunu kabul ve teyit etmişti.⁴⁵

Oysa bu kabulün aslında kendi içtihadıyla da çeliştiğini fark eden AYM, içtihadından dnmştir. Bu içtihat değişikliğinin iki gerekçesi bulunmaktadır. İlk gerekçe; belirtildiği gibi AYM'nin önceki bir kara- rında, bölge idare mahkemeleri/Danıştay tarafından itiraz üzerine verilen bu kararları, *yargı yolu kapalı idari kararlar* olarak yorumlamış olmasıdır.⁴⁶ İkinci gerekçe ise bu yorumun gereği olarak söz konusu kararların

⁴¹ Anayasa Mahkemesi, 2017/37237, 17.3.2021

⁴² AİHM ve AYM içtihadı gereğince kasıtlı veya taksiri aşan ihmal eylemleriyle lme neden olan kamu görevlilerinin kovuşturulmasına idari makamlar tarafından izin ve- rilmemesi nedeniyle kovuşturulamamaları, yaşama hakkı yönünden bir sorun oluş- turmaktadır. Yaşama hakkının usul boyutunun ihlal edilip edilmediğinin tespiti; so- ruşturma tedbirlerin yeterliliği, so- ruşturmanın hızlılığı ve bağımsızlığı gibi birçok esaslı parametreye bağlıdır, Osman Doğru, Yaşama Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi 5, s. 307 ve 328, <<https://www.anayasa.gov.tr/media/3555/yasama-hakki.pdf>> erişim tarihi: 02.11.2021

⁴³ Anayasa Mahkemesi, 2012/752, 17.9.2013; Mammadov/Azerbaycan, B. No: 34445/04, 11/1/2007, §73; elik ve İmret/Türkiye, B. No: 44093/98, 26/10/2004, § 55

⁴⁴ Anayasa Mahkemesi, 2012/836, 20.3.2014; Anayasa Mahkemesi, 2014/221, 30.11.2017; Anayasa Mahkemesi, 2014/20337, 5.4.2018; Anayasa Mahkemesi, 2015/19357, 11.12.2018

⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, 2014/221, 30.11.2017

⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, 163/121, 27.12.2006

soruşturmayı sonlandıran nihai karar olarak kabul edilmesi hâlinde savcılıkların resen hareket etme yetkilerinin ihlal edilecek olmasıdır.⁴⁷

AYM'nin değiştirdiği içtihadı gereği, soruşturma izni prosedürü işletilen soruşturmalarda, etkili yol kabul edilen savcılıklarca veya ceza mahkemelerince verilen kararlara karşı olağan kanun yollarının tüketilmesinden itibaren bireysel başvuru süresi başlayacaktır.⁴⁸ Bu içtihat değişikliğine bağlı olarak, gerekmediği hâlde 4483 sayılı Kanun kapsamında izin prosedürünün işletilmesinden sonra izin verilmediği gerekçeyle bazı kamu görevlileri hakkında kovuşturma yapılmaması ek kararı verilmesi hâlinde, izin verilmediği gerekçeyle hakkında soruşturma yapılamayan bu kamu görevlileriyle ilgili kötü muamele şikâyetlerini içeren başvurular, diğer kovuşturma yapılmaması ek kararlarından - *suçun oluşmaması, kovuşturma için yeterli delil bulunmaması, cezasızlık nedeninin mevcut olması gibi*- sonra yapılan başvurulardan farklı olarak esasının incelenmesi suretiyle bir sonuca ulaştırılmaktadır.⁴⁹

IV. Sonuç

Devlet özellikle yaşam hakkı kapsamında etkili soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Bu yükümlülük bağlamında yürütülen soruşturmanın bağımsızlık ve tarafsızlığını sağlamak için en kesin çözüm memurlar için getirilen özel yargılama usulünün kaldırılmasıdır. Böylelikle soruşturmanın adli makamlarca yapılması mümkün hâle gelecektir. Anayasa değişikliği gerektiren bu çözümün mümkün olmaması hâlinde soruşturmanın şüpheli konumundaki kişilerin bağlı olduğu teşkilatlardan ve yürütme organından tümüyle bağımsız şekilde yapılması sağlanmalıdır. Dolayısıyla kamu görevlilerine ilişkin suç isnatlarında soruşturmalar en azından özerk bir yapıya sahip ve bu amaçla oluşturulmuş bağımsız soruşturma birimleri tarafından gerçekleştirilmelidir.⁵⁰

Bu gereklilik AYM içtihadına da yansımıştır. AYM'nin değiştirdiği içtihadı gereği, soruşturma izni prosedürü işletilen soruşturmalarda, etkili yol kabul edilen savcılıklarca veya ceza mahkemelerince verilen kararlara karşı olağan kanun yollarının tüketilmesinden itibaren bireysel

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, 2017/37237, 17.3.2021

⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, 2017/37237, 17.3.2021

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, 2017/37237, 17.3.2021

⁵⁰ Kurt, (n 23) 10

başvuru sũresinin başlatılması, hak arama ˆzgũrlũđũnũn koruma alanını genişletmektedir. Bˆlge idare mahkemeleri/Daniştay tarafından itiraz ˆzerine verilen ret kararlarının, *yargı yolu kapalı idari kararlar* olarak nitelendirilerek, bireysel başvuruda bulunabilmek için idari yargıda kesinleşen bu kararlar ˆzerine savcılık veya ceza mahkemelerince resen verilen karara karşı olağan kanun yollarının da tũketilmesinin aranması, bu konudaki hukuksal denetimin daha etkin ve gũvenceli hˆle getirilmesi çabası olarak yorumlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Akyıldız A, ‘Memur Yargılamasında İdari Sũre’ (2001) 5 (2), Gazi ˆniversitesi Hukuk Fakũltesi Dergisi 154-221 <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789883>> erişim tarihi: 20.09.2021

Avcı M, ‘Memurların ve Diğer Kamu Gˆrevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ˆzerine Bir İnceleme’ (2007) 13(3-4) EBYˆ-HFD 273-294 <<https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/?p=1044>> erişim tarihi: 20.09.2021

Artuk M.E., Gˆkcen A. and Yenidũnya C., *Ceza Hukuku ˆzel Hũkũmler* (7th edn. Turhan Kitabevi 2006)

Berkarda K., Tarhan B. and Toksˆz F., ‘Kamu Gˆrevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verebilirlik’ TESEV İyi Yˆnetiřim Raporları Kamu Gˆrevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verilebilirlik, (TESEV Yayınları 2017) 10-27

Centel N. and Zafer H., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (19th edn, Beta Basım Yayım Dağıtım 2020)

Doğru O., *Yaşama Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* 5, <<https://www.anayasa.gov.tr/media/3555/yasama-hakki.pdf>> erişim tarihi: 02.11.2021

Gˆken A., Balcı M., akır K. and Alaşahin M.E., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (5th edn, Adalet Yayınevi 2021)

Gũngˆr B., *Memurlar İçin ˆzel Yargılama Usulũ: Gũvence Ayrıcalık Bağlamında Bir ˆzũmleme* (Ankara ˆniversitesi Sosyal Bilimler Enstitũsũ Yayınlanmamış Yũksek Lisans Tezi)

Hacıoğlu B.C., *Tũrk Hukukunda Olan ve Olması Gereken ˆn Soruşturma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul ˆniversitesi 1990)

İğdeler S. and Suntay Y., ‘Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanması hakkındaki kanun uygulaması’(2000) 72 (426) Türk İdare Dergisi 1-35

Kanadoğlu O.K., Anayasa Mahkemesi, (1st edn Beta Basım Yayım 2004)

Kunter N., Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, (9th end, Beta Basım Yayım 1989)

Kunter N., ‘Memurin Muhakematı Kanunu ve Tenkidi II’, (1954) 24 (282) Siyasi İlimler Mecmuası 191-192

Kunter N. and Yenisey F., Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku İkinci Kitap Ceza Muhakemesinin Yürüyüşü (1st edn, Beta Basım Yayım Dağıtım 2003)

Kurt G., Cezasızlık Sorunu: Soruşturma Süreci, (1st edn, Hakikat Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları 2014)

Mumcu U., ‘Türk Hukukunda Memurların Yargılanması’, (1971) 28 (1) AÜHFD 133-182 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/637689> erişim tarihi: 22 Eylül 2021

Özek Ç., ‘Türk Hukukunda Memurların Muhakemesi’, (1961) 25 (14) İÜHFM 34-85

Özek Ç., ‘Memurin “Muhakemat Kanunu İle İlgili Bir Anayasa Mahkemesi Kararının İncelenmesi’ (1966) 33 (1-2) 363-391

Özgenç İ., Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi Genel Hükümler (3th edn. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı 2006)

Şahin İ., ‘4483 Sayılı Kanunda Öngörülen Ön İnceleme Görevlisinin Yetkileri ve Bu Çerçeve İzin Sisteminin Gerekliği Hakkında Değerlendirme’, (2015) 19 (3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 249-319

Şen E., Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu 1. Cilt (1st edn. Vedat Kitapçılık 2006)

Şirin T., ‘Türkiye’de Cezasızlık Sorunu ve Anayasa Mahkemesi’, (2021) 21 (Özel) D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan 1577-1607

Tezcan D., Erdem M.R. and Önok M., 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, (18th edn, Seçkin Yayıncılık 2020)

Tarhan B., ‘Ceza Usul Hukuku Açısından Türkiye’de ve Dünyada Hesap Verebilirlik ve Cezasızlık Boyutuyla Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları’ TESEV İyi Yönetişim Raporları Kamu Görevlilerinin Yargılanma Ayrıcalıkları ve Hesap Verilebilirlik, (TESEV Yayınları 2017) 28-46

Tosun ., Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Muhakemenin Yürüyüşü II (2nd edn, İHFY 1976)